

BİBLİYOGRAFYA :

Hızır İlyas, *Târih-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 338, 351; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul 1329, s. 235; Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 466, 504; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 279, 280; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 173-174; Özalp, *Türk Müsiki Tarihi*, s. 587-590; Rauf Yekta, "Tanbûrî Osman Bey", *Şehbâl*, Dördüncü sene, III/51, İstanbul 1328, s. 52-53; Yılmaz Öztuna, "Osman Bey", *TA*, XXVI, 75-76; a.m.f., *BTMA*, II, 167-169.

HASAN AKSOY

OSMAN BEY, Hamâmîzâde

(ö. 1890 [?])

Neyzen
ve dinî eserler bestekârı.

Hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmamaktadır. Üsküdarlı nisbesiyle Hacı Osman Bey diye de anılır. Mevcut bilgilere göre Kâdirî tarikatına intisap etti ve Osman Şems Efendi'nin müridi oldu. Dönemin mûsiki üstadı Hacı Fâik Bey'den ders alarak mûsiki bilgisini geliştirdi. Aynı zamanda sesinin güzelliğiyle de bilinen Osman Bey, Üsküdar'da Ahmediye Camii ile İnadıye semti arasında bulunan Gündoğumu caddesinin Pırnal sokakla birleştiği köşede yer alan ve bugün de işletilmekte olan Ağa Hamamı'nın sahiplerinden olup hamamı çalıştırdığı için Hamâmîzâde diye şöhret bulmuştur (Haskan, II, 960). Veliâht Mehmed Reşad'a (V. Mehmed) mensubiyeti dolayısıyla Halep'e sürüldü. Orada 1890'larda vefat ederek aynı şehirde defnedildi.

Osman Bey çok sayıda ilâhinin yanı sıra şarkılar da bestelemiştir. İlahî güftelerinin çoğu şeyhi Osman Şems Efendi'ye aittir. Yılmaz Öztuna onun iki şarkı (yegâh ve nihâvend makamlarında) ve altı adet ilâhisinin (ikisi hüseyinî, bayatî, bes-tenigâr, hicaz ve rast makamlarında) listesini vermektedir (*BTMA*, II, 167). Güftesi I. Ahmed'e (Bahtî) ait düyek usulündeki, "Dilhânesi pür nûr olur envâr-ı zikrullâh ile" mısraıyla başlayan hicaz ilâhisi meşhurdur. Pek çok talebe yetiştiren Osman Bey'in tanınmış talebelerinden biri Yusuf Dağseven'dir (ö. 1945).

BİBLİYOGRAFYA :

Sadettin Nûzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, I, 289; a.m.f., *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 498, 503, 651, 759; Özalp, *Türk Müsiki Tarihi*, II, 338; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, II, 960; Yılmaz Öztuna, "Osman Bey", *TA*, XXVI, 75; a.m.f., *BTMA*, II, 167.

DİA

OSMAN DEDE, Nâyî

(ö. 1142/1729)

Kutbunnâyî diye tanınan
neyzen, bestekâr
ve şair.

İstanbul'un Vefa semtinde dünyaya geldi. Süleymaniye Dârüşşifâsi başhademelelerinden Hacı İbrâhim Efendi'nin oğludur. Hüseyin Ayvansarâyî ve Hüseyin Vassâf onun Gelibolulu olduğunu, küçük yaşlarda öğrenim için İstanbul'a geldiğini söylüyorsa da (*Vefeyât*, vr. 27^b; *Sefîne*, V, 175) bütün tezkirelerde ve diğer kaynaklarda İstanbul'da doğduğu kaydedilmektedir. Çocukluğundan itibaren tasavvuf, edebiyat ve mûsikiye ilgi duyan Osman Dede, genç yaşlarında Galata Mevlevîhânesi şeyhi Mesnevîhan Gavsî Ahmed Dede'ye intisap etti. Nefeszâde Seyyid İsmâil Efendi'den hüsn-i hat meşketti. Ta'lik yazısını ve Farsça'yı Gavsî Ahmed Dede'den öğrendi; edebiyat ve mûsiki bilgilerinin yanı sıra ilk ney derslerini de ondan aldı. Neyzenlik yolunda hızla ilerlediği dönemde Gavsî Ahmed Dede bir gün Seyyid Halil Ruhâvî adlı misafiriyle sohbet ederken misafiri ney dinlemeyi arzu etmiş, ancak neyzenlerin hiçbirini o sırada mevlevîhâne bulmadığından Derviş Osman'dan ney üflemesi istenmiş, Seyyid Halil Efendi'nin onu çok beğenip dergâhın neyzenbaşısı olması için Gavsî Ahmed Dede'ye ricada bulunması üzerine 1091 (1680) yılında neyzenbaşılık görevine başlamıştır. Şeyhinin kızı Hatice Hanım'la evlenen Osman Dede, neyzenbaşılığı döneminde bestekârlık ve mûsiki nazariyatı konusunda da ileri bir seviyeye ulaştı. Gavsî Ahmed Dede'nin ölümünün (1109/1697) ardından Galata Mevlevîhânesi meşihatına tayin edildi. Şeyhlik döneminin önemli bir kısmı devlet erkânının ilim, sanat, edebiyat ve mûsikiye yakın ilgi duyduğu Lâle Devri'ne rastlar. III. Ahmed ve Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın teşvik ve himayesini gören Osman Dede otuz üç yıl bu görevi sürdürdükten sonra vefat etti ve Gavsî Ahmed Dede'nin mevlevîhânenin avlusundaki türbesine defnedildi (zamanla türbe yıkılmış, 1944 yılında Maarif Vekili Hasan Âli Yücel günümüzdeki mezar taşını diktirmiştir). Vefatına, "Osman Dede göçtü ola sırrı bâkî" (Seyyid Vehbi); "Değiştî devr-i bâkî ile fânîyi Dede Osman" (Tâhirülmevlevî); "Adne gitti asr kutbu Mevlevî Osman Dede" (Nazîr) mısraları tarih düşürülmüştür. Osman Dede'nin Sırrı Abdülbâki adlı bir oğluyla Saîde adlı bir kızı olmuş, oğlu onun ölümünden sonra Galata Mevlevîhânesi postnişinliği-

ne tayin edilmiştir. Yukarıdaki ilk iki tarih mısraında Sırrı Abdülbâki Dede'nin postnişinliğine de işaret edilmektedir. Osman Dede'nin kızı Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Kütahyalı Seyyid Ebûbekir Dede ile evlenmiştir. Bu mevlevîhânece şeyhlik yapan ve her biri tanınmış birer mûsikişinas olan Ali Nutkî, Abdülbâki Nâsır ve Abdürrahim Kühnî dedeler Osman Dede'nin kızının çocuklarıdır.

Osman Dede neydeki üstün yeteneği sebebiyle "Kutbunnâyî" diye tanınır. Kendi adıyla anılan nota sistemini bulan Osman Dede aynı zamanda önemli bir bestekâr ve mûsiki nazariyatçısıdır. Sâkib Dede, onun yeni duyduğu bir nağmeyi kendine has işaretlerle kolayca notaya aldığını ve hemen icra ettiğini söyler. Osman Dede'nin üstün bir nota tesbit edebilme kabiliyeti olduğu, bir defa dinlediği kârı, nakış besteyi noksansız olarak kendi notasıyla kaydettiği, tiz ve pes nağmeleri hatasız yazıp okuduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Sâlim, s. 637). Nâyî Osman Dede meşhur mi'râciyyesinin yanı sıra rast, uşşak, çâr-gâh ve hicaz makamlarından dört Mevlevî âyini, segâh, dügâh, sabâ, hüseyinî ve ırak makamlarından dört tevşih, dügâh ve hüseyinî iki ilâhi, bir hüseyinî nakış yürük semâi, yirmi sekiz peşrev, yirmi beş saz semâisi bestelemiştir. Bazı peşrevlere isim koyması ona has bir özelliktir. Meselâ bir gül bahçesinden etkilenecek bestelediği rast peşrevine "gül devri", mevlevîhâne bostanında açan kabak çiçeklerinin zarafetinden aldığı zevkle bestelediği segâh peşrevine "kabak peşrevi" adını vermiştir. Osman Dede, dostu Halvetî-Şâbânî şeyhi Mehmed Nasûhî Efendi'nin ricası üzerine güftesini yazıp bestelediği mi'râciyyeyi ilk defa Üsküdar Doğancılar'daki Nasûhî Dergâhı'nda icra etmiş, daha sonra eserin mi'rac kandillerinde tekkelerde okunması bir gelenek halini almıştır (geniş bilgi için bk. Mİ'RÂCİYYE).

Eserleri. 1. *Rabṭ-ı Ta'birât-ı Mûsiki*. Osman Dede 276 beyitten meydana gelen bu Farsça eseri, dostlarının kendisinden yanlış kullanılan mûsiki tabirlerinin doğrularını gösteren bir eser yazmasını istemeleri üzerine kaleme aldığını söyler. Eserde dua ve sebep-i tel'if niteliğindeki beyitlerden sonra kâinatın "kûn" emriyle ortaya çıktığı, Allah'ın gökleri yıldızlar, ay ve güneşle, yeryüzünü insanla süslediği, insana bahşettiği beş duyu içinde en değerlisinin işitme duyusu olduğu belirtilerek sesin önemi çeşitli benzetmelerle vurgulanmış, ardından makam, şube ve terkipler konusu ele alınmış, bunlar arasındaki